

Tunceli İli Paleolitik Çağ Araştırmaları

[PALEOLITHIC RESEARCHES AT TUNCELİ PROVINCE]

Berkay DİNÇER-Yasemin YILMAZ-Göknur KARAHAN-Mehmet Ali POLAT-Zeynep KLPETİN-Kenan ÖNCEL-Mehmet Ozan ÖZBUDAK

Anahtar Kelimeler

Tunceli, Doğu Anadolu, Alt Paleolitik, Orta Paleolitik, Üst Paleolitik, Yontmataş teknolojisi.

Keywords

Tunceli, Eastern Anatolia, Lower Paleolithic, Middle Paleolithic, Upper Paleolithic, Lithic technology

ÖZET

Tunceli, arkeolojik kalıntılara sahip olduğu bilinmekle birlikte Keban projesinden bu yana sistematik araştırma yapılmamış bir bölgedir. 2015 yılında Dr. Yasemin YILMAZ başkanlığındaki bir ekip tarafından Tunceli'de başlatılan yüzey araştırmasıyla; arkeolojik kalıntıların Prehistorik Çağlardan Orta Çağ'a kadar uzanan zengin bir çeşitliliği barındırdığı belirlenmiştir. Özellikle Paleolitik Çağ'la ilgili yeni keşifler dikkat çekicidir. 2020 yılı sezonuya beş yılı tamamlanan çalışmalarda; Pertek, Mazgirt, Çemişgezek ve Ovacık ilçelerinde bulunan yontmataşların 1167'si ayrıntılı olarak incelenmiş ve bunların 922 adedi Paleolitik Çağ'a tarihlenmiştir. Paleolitik buluntu alanları, İ. K. Kökten'in de dikkat çektiği gibi, tarih öncesi höyüklerle yakındır. Yüzey araştırmasında bulunan en eski aletler Oldowan yontuk çakullarıdır. Ayrıca, belgelenen birçok Acheulean alan; az sayıda iki yüzeyli el baltası, Levallois tekniğinin kullanımı ve birincil çakmaktaşı kaynaklarına yakınlığıyla dikkat çekmektedir. Tunceli'deki Acheulean endüstrileri bu özellikleriyle, Güneydoğu Anadolu Alt Paleolitik buluntu topluluklarıyla benzerdir ve söz konusu endüstrinin 600-200 bin yıl öncesine ait olabileceği söylenebilir. Tunceli, Orta Paleolitik'i Levallois tekniğinin düşük oranda kullanımı ve yonga üretimiyle karakterize bir teknolojik yapıyla temsil edilir. Yontmataş endüstrisinde özellikle dilgisel taşımalarının varlığı, Üst Paleolitik veya Orta Paleolitik sonlarıyla ilişkili olabileceğine işaret etmektedir. Afrika'dan Kafkasya'ya uzanan doğal kara yolları üzerinde bulunan Tunceli'nin ilk araştırma sonuçları, Paleolitik boyunca erken insanların hareketliliklerini kanıtlayan önemli kültür kalıntularına ulaşılmasını sağlamıştır.

ABSTRACT

Although Tunceli is known to have archaeological remains, it has not been systematically researched since the Keban Dam Project. Many Paleolithic sites as well as late prehistoric and protohistoric sites were discovered as a result of the fieldwork initiated by Dr. Yasemin YILMAZ in 2015. During the five-year fieldwork, 1167 lithic pieces identified in the districts of Pertek, Çemişgezek and Ovacık were examined in detail and it was concluded that 922 of them belonged to Paleolithic technologies. One of the most important aspects of the Paleolithic finds in Tunceli is their correlation with the late prehistoric mounds. İ. K. Kökten had also pointed out this phenomenon. Typologically the oldest artifacts in Tunceli are Oldowan pebble tools. Also, many Acheulean sites have been documented. These sites are characterized in their close relation with primary chert sources and low percentages of bifacial hand-axes and Levallois products. This situation is compatible with the Southeastern Anatolia Lower Paleolithic assemblages. Based on this, we estimate that the age of Acheulean industries in Tunceli could be between 600-200 thousand years ago. Middle Paleolithic of Tunceli is characterized in the flake assemblages with low portions of Levallois products. The laminar components of the assemblages also could well point to the late Middle Paleolithic or Upper Paleolithic. Located directly on the natural land routes from Africa to Caucasus, the initial survey of Tunceli province has provided access to important cultural remains that prove the mobility of humans throughout the Paleolithic.

Giriş

Anadolu'nun, Paleolitik Çağ insanların izledikleri en önemli göç rotalarından biri üzerinde yer aldığı kabul edilir. Bu önemli göç rotası, Doğu Afrika Rift Vadisi'nden, Levant koridoru ile Anadolu'ya ve buradan da Avrasya'ya uzanmaktadır. Afrika dışında bilinen en eski hominin kalıntısı Gürcistan'da yer alan Dmanisi'de bulunmuştur ve bunlar 1,8 milyon yıl öncesine aittir.¹ Alt Paleolitik dönem insan gruplarının Levant koridorunu takiben Anadolu'ya ve ardından Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri üzerinden Kafkaslar'a ulaştığı öngörülmüştür.² Özellikle Orta ve Doğu Anadolu bölgelerini birbirinden ayıran yüksek dağ sıraları Anadolu Diyagonali olarak adlandırılan biyo-coğrafi bir sınır oluştursa da, insan gibi karasal hayvanlar bu diyagonal üzerinde güneybatı-kuzeydoğu (veya tersi) yönlü olarak hareket edebilir.³ Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Tunceli; kuzey ve batıda Munzur Dağları ve Karasu Irmağı; doğuda Bingöl Dağları ve Peri Suyu; güneyde ise Fırat vadisi olmak üzere doğal sınırlarla çevrilidir.⁴ Kent günümüzde; su kaynakları, bitki örtüsü ve av hayvanları açısından zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Ayrıca, kaya altı sığınakları ve mağaraların bolluğu ile yontmataş alet yapımında kullanılacak çakmaktaşı hammaddelerinin varlığı da eklendiğinde Tunceli, Paleolitik'ten günümüze insanların yaşamı için uygun koşullar sağlamaktadır. Konumu itibarıyla, Anadolu Diyagonali ve dolayısıyla da göç yolları üzerinde yer alması buradaki Paleolitik Çağ araştırmalarının önemini arttırmaktadır.

Bölgedeki ilk Paleolitik araştırmalar Keban Baraj Gölü alanında Prof. Dr. İsmail Kılıç Kökten tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵ Bu araştırmalar Çemişgezek ve Pertek ilçelerinde yapılmıştır. Bu ilçelerde Alt, Orta ve Üst Paleolitik dönemlere ilişkin buluntular tespit edilmiştir ve bölgenin Paleolitik potansiyeli hakkındaki ilk bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmanın konusu, yazarlardan birinin (Dr.

Yasemin Yılmaz) başkanlığında 2015-2020 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında tespit edilen Paleolitik yontmataşlardır. Beş yıllık arazi çalışmasında, Pertek, Mazgirt, Çemişgezek ve Ovacık ilçelerinde Paleolitik'e tarihlenen yontmataş buluntular tespit edilmiştir (Fig. 1).

Tespit edilen yontmataşlardan 1167'si ayrıntılı olarak incelenmiş ve bunlardan 922 adedinin Paleolitik teknolojilere ait olduğu belirlenmiştir (Fig. 2). Bunlar teknolojik ve tipolojik olarak genel ve geniş anlamıyla Paleolitik Çağ ile ilişkilendirilmekle birlikte, henüz bunların tekno-tipoloji dışında, herhangi bir yöntemle tarihlenmemiş olduğu vurgulanmalıdır. Pertek ilçesinde bulunan alanlar aynı zamanda çakmaktaşı kaynaklarına da yakındır. Ayrıca, tekil buluntu yerleri ve höyükleşmenin olduğu alanlarda da (Pınarlar'da) tipolojik olarak Paleolitik dönemlere ait yontmataş buluntulara rastlanılmaktadır.⁶

Yöntem

Tunceli İli ve İlçelerinde; Prehistorik, Protohistorik, Klasik ve Ortaçağ Dönemlerindeki kullanılma potansiyelinin ve yerleşim sisteminin belirlenmesi ve elde edilen sonuçlarla kentin arkeolojik kronolojisinin bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi hedeflenmiştir. En erken arkeolojik kalıntıları içeren Paleolitik alanların tespiti, araştırmanın önemli hareket noktalarındandır.

Araştırmalar genel keşif (*reconnaissance survey*) ve diyakronik yüzey araştırması niteliğindedir. Arkeolojik alanlar, ekip tarafından belirlenmiş rotaların araçla kat edilmesi sırasında arkeolojik kalıntı bulunma potansiyeli olan noktaların incelenmesi, ziyaret edilen yerlerdeki kişiler tarafından ekibe olası arkeolojik kalıntı olduğu için tavsiye edilen yerlerin yüzeylerinin taranmasıyla belirlenmektedir. Bu genel araştırma yöntemi, çalışılan alanın niteliği, incelenen dönemin özelliklerine göre ve buluntu topluluğunun dağılımına vb. farklı olgulara göre değişebilmektedir. Örneğin, 2019 ve 2020 yıllarında tespit edilen Paleolitik dönemlere tarihlenen alanlarda yaygın yaya yüzey araştırması yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemde arazide yontmataş aletler konusunda

1 Garcia vd. 2010.

2 Dinçer 2016; Taşkiran 2018.

3 Dinçer 2017.

4 *Tunceli Atlası* 2012.

5 Kökten 1971, 1972, 1974, 1976, 1991; Yalçınkaya 1985: 428-429.

6 Kökten 1974:5.

uzmanlaşmış biri olduğunda buluntular ayıklanarak toplanmıştır. Uzman olmadığına ise, potansiyel olarak arkeolojik olabilecek malzeme, daha az ayıklanarak alan hakkında yeterli veri alınabilecek nicelikte toplama yapılmıştır. Tüm Paleolitik buluntular gerekli izinler alınarak Düzce Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü laboratuvarlarına getirilmiş, burada yıkanarak her biri tek tek numaralandırılmıştır. Yontmataş analizleri; her bir buluntunun nereden geldiği, ait olduğu dönem, taşınmalığı, hammadde, hammadde kalitesi, durumu, boyutları, korteks oranı, korteks tipi, düzelti türü, düzelti yeri, çıkarım yönleri, topuk tipi ve Bordes tipolojisindeki adı gibi bilgilerin bir veri tabanına girilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Yontmataş buluntuların analizinde kullanılan yöntem, daha önceki Paleolitik araştırmalarda verilen yöntemlere oldukça yakındır.⁷

Paleolitik Çağ Buluntu Yerleri

Pertek İlçesi

Pınarlar

Pınarlar köyünde yer alan, Kaynarca höyüğü'nün oturduğu zemin üzerinde, özellikle höyüğün etrafındaki tarlalarda, Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek yontmataş buluntular tespit edilmiştir. Bu buluntu yeri ilk kez İ. K. Kökten⁸ tarafından ziyaret edilmiştir. Alanın güneyinde tatlı su kaynağı ve bir kaya altı sığınağı yer almaktadır. 2017'de sığınak suyla dolu olduğu ve yüzey görünmediğinden, 2018'de ise kaya altı sığınakının önüne beton bir duvar örülerek girişinin kapatılması nedeniyle, bu alanın Paleolitik dönemlerdeki durumu tespit edilememiştir. 2018 yılında höyüğün çevresi geniş taranmış güneyindeki yamaçlarda da yontmataş buluntular toplanmıştır.

Alt Paleolitik dönemi temsil eden yontmataş aletlerin ikisi de satırdır. Satırların biri 107 mm uzunluk ve 116 mm genişliğe sahiptir ve yassı bir bazalt hammaddeden üretilmiştir. Diğeri ise daha küçük boyutlardadır ve köşeli kumtaşı hammaddeden üretilmiştir. Taşınmalıklar çoğunlukla paralel-proksimal çıkarım izlerine sahip yongalardan oluşur (%61). Bunu

dış yüzeyi birincil korteksle kaplı yongalar izler (%39). Tespit edilen üç çekirdekten biri Levallois çekirdektir. Köşeli çakmaktaşı hammaddeden yongalanan bu çekirdek, distal ve sol kenarında merkezci hazırlık yongalarıyla şekli belirlenen tercihli yonga üretimine yöneliktir. Vurma düzleminin %30 oranında hazırlandığı tespit edilmiştir. Diğeri, klasik Levallois çekirdeklere kıyasla tekniğin tipik bir şekilde uygulanmadığı ve bu sebeple "para-Levallois"⁹ olarak tanımlanmış bir çekirdektir. Yassı düzensiz hammaddeden önce kenarlarının %25'i kadar vurma düzlemi açılmış ve ardından bu açılan vurma düzleminin bulunduğu kenardan yan yana iki uzun yonga çıkarımı gerçekleştirilmiştir. Bu çıkarımlar, çıkarım yüzünün sadece %60'ını kaplamakta ve diğer %40'luk bölüm hammaddenin bozuk yapısı nedeniyle ham kalmıştır. Hammadde yapısı oldukça bozuk olan bu çekirdeğin son ürünlerinden biri dalmalı, diğeri ise çekirdek kenarlı (*débordant*) yongadır. Düzeltile aletler yedi örnek ile temsil edilir; bunlar bir adet tek içbükey kenar kazıyıcı, bir adet tek dışbükey kenar kazıyıcı, bir adet atipik ön kazıyıcı (distalde yarı dik pulcuk düzeltile), bir adet bileşik alet (çentikli ve iki dışbükey-içbükey kenar kazıyıcı), iki adet düzeltile yonga, bir adet düzeltile parçadır. Paleolitik'e ait tipik yontmataş buluntular az sayıdadır. Buna karşın, Levallois çekirdek gibi örneklerin olması burada toplanan yontmataşların höyükteki yerleşim dönemlerinden çok Paleolitik ile ilgili olduğunu düşündürmektedir (Fig. 3).

Pertek'ten Kaynarca höyüğüne giden yolun her iki tarafında tespit edilen alanlardan, toplam 261 adet yontmataş toplanmıştır. Bu iki buluntu alanı Kaynarca'nın bulunduğu vadinin batısındaki akarsu teraslarındadır (Fig. 1 ve Fig. 4). Buluntular kırmızı *terra rosa* toprağın içerisinde, düz alanlarda saptanmıştır.

Bunlardan ilki TYA'19.2 numaralı buluntu yeridir. Bu alanda 88 adet yontmataş tespit edilmiştir. Bunların seksen ikisi Alt-Orta Paleolitik, ikisi Orta Paleolitik teknolojilere, dördü ise olasılıkla Paleolitik sonrasına aittir (Fig. 2). Bu alandaki Paleolitik yontmataş aletlerin tamamı krem renkli çakmaktaşı hammaddeye sahiptir. Paleolitik sonrasına atfedilen dört örneğin ise hammaddeleri farklıdır ve kolaylıkla Paleolitik buluntulardan ayırt edilmektedir.

7 Dinçer 2015; Kuhn vd. 2015; Baykara vd. 2019; Dinçer/Karahan 2020; Karahan 2020.

8 Kökten 1974.

9 Kuhn vd. 2015.

Tespit edilen 10 çekirdeğin üçü Levallois çekirdektir. İki merkezci tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiştir. Diğer Levallois çekirdek ise iki kutuplu tekrarlayan (*récurrent*) yöntemlidir ve son ürünü yongadır (Fig. 10.5). Para-Levallois olarak tanımlanan bir çekirdeğin yongalama yüzeyinde birbirini dik kesen (*orthogonal*) yonga çıkarımları mevcuttur. Yonga çıkarımlarının geniş açılı olması bu çekirdeğin klasik Levallois çekirdeklerden ayıran farklılıktır. Dört tane Levallois olmayan tek yüzlü çekirdek mevcuttur. Bu çekirdeklerden birindeki çıkarımlar merkezci yönlüdür ve oluşan köşelerinde yoğun darbe izlerinin olması, çekirdek olarak kullanıldıktan sonra vurgaç olarak da kullanılmış olduğunu gösterir. Diğer tek yüzlü çekirdeklerin hepsinde çıkarımlar paraleldir. Bu çekirdeklerin birinin taşımaları oldukça iri menteşe kırılımlı bir yongadır. Birinin taşımaları da iri bir *Clacton* yongadır. Bu çekirdekler yongadan çekirdek (*core-on-flake*) olarak da değerlendirilebilir.

Alanda tespit edilen taşımaların çoğunluğunu yongalar oluşturur (19 adet). Yongalar çoğunlukla paralel-proksimal yönlü çıkarımlara sahiptir (8 adet) ve düz kırılımlı taşımaların (7 adet) yanı sıra menteşe kırılımlı yongaların (6 adet) fazla olması da dikkat çekici bir özelliktir. Yongaların ikisi uzun yonga olarak değerlendirilmiştir (uzama indeksi: 0,490). Tespit edilen bir adet dilgi ise dış yüzünde paralel-proksimal çıkartım izleri taşır ve tipolojik özellikleri nedeniyle Orta Paleolitik teknolojiye daha yakındır. Düzeltile aletler 50 örnek ile temsil edilirler. Bunlardan biri iri kesici alettir (*large cutting tool, LCT*). Bu alet kalın gelişmiş yumruklu büyük bir yongadan yapılmıştır. Yonganın distali tamamıyla tek yönden gerçekleştirilmiş, en uzun 45 mm olan iri çıkarımlarla işlenmiştir ve ardından daha kısa düzeltilelerle şekillendirilmiştir. Bahse konu alet, bu haliyle Quina benzeri yatay dışbükey kenar kazıyıcı ya da *Keilmesser* benzeri tek yüzlü, tek kenarı işlenmiş bir el baltasına benzemektedir (Fig. 10.1). Küçük alet grubunda ise baskın olan alet tipi düzeltile yongalardır (Fig. 3). Bu alet tipini dişlemeli aletler izler. Kenar kazıyıcılar ise 6 örnekle temsil edilir: 1 yatay kenar kazıyıcı, 2 tek dışbükey, 1 tek içbükey kenar kazıyıcı, 1 tek düz kenar kazıyıcı, 1 iki dışbükey-içbükey kenar kazıyıcı mevcuttur (Fig. 10.2-6). Tespit edilen 6 bileşik alet, ikili alettir ve çoğunlukla kenar kazıyıcılar ile çentikli ve dişlemeli aletlerin kombinasyonları (5 adedi) olarak görülürler.

İkinci alan ise TYA'19.37 numaralı buluntu yeri olarak adlandırılmıştır (Fig. 1). Buluntu alanında 173 adet yontmataş tespit edilmiştir (Fig. 3). Tespit edilen buluntuların 172'si Alt-Orta Paleolitik teknolojik özellikler sergiler (Fig. 2). Yalnızca bir adet dilgi ise, Paleolitik sonrası dönemlere aittir. Paleolitik yontmataş aletlerin tamamının hammaddesi yerel olarak mevcut krem rengi çakmaktaşıdır. Bu hammaddenin TYA'19.2 numaralı buluntu alanından farkı ise hammadde yapısının içinde çok sayıda oyuk/porozite barındırmasından dolayı daha kalitesiz olmasıdır (%64 oranında). Bu duruma bağlı olarak yongaların iç yüzlerindeki özellikleri çoğunlukla belirsizdir.

Çekirdeklerin yarısından fazlası yarı küresel (%30) ve tek yüzlü (%26) çekirdeklerdir. Levallois çekirdekler azdır (4 örnek). Bu çekirdeklerin biri merkezci tekrarlayan (*récurrent*), ikisi yongalama yüzeyinde birbirini dik kesen yongaların çıkarıldığı tekrarlayan (*orthogonal récurrent*), biri ise tercihli Levallois (*linéal*) yöntemlidir. Birer adet çok tipik olmayan satır ve kıyıcı mevcuttur. Bu aletler aynı zamanda çekirdek olarak da yorumlanabilir. Düzeltile taşımalarında düzeltile, çoğunlukla sistematik değildir, daha çok hafif düzeltile ve kullanım kırıkları mevcuttur. Yongalar kalın ve iri boyutludur (ort. 72,1x64,4x27,8 mm). Düz topuk tipi en çok kullanılan topuk tipidir (65 örnek). Yongaların dış yüzlerinde merkezci (%23) ve birbirini dik kesen çıkarımlar (%8) yoğunluk gösterir. 80 adet düzeltile alet tespit edilmiştir. Çoğunluğu herhangi bir tipe uymayan düzeltile yongalar (%30), çentikli (%23) ve dişlemeli (%24) aletler oluşturur (Fig. 10.3-4). Bir adet iri kesici alet (*LCT*) kalın, iri bir yonga taşımaları sahiptir ve distalde iki yüzeyli çıkarımlarla şekillendirilmiştir. Tespit edilen iki adet iki yüzeyli aletin biri, kısmi iki yüzeyli alet olarak tanımlanmıştır (Fig. 11.3). Hammaddesi doğal olarak düz-dışbükey kesitlidir, üst yüzünde çok sayıda porozite ve düzensizlik mevcuttur. Aletin dip kısmı dışbükey yüzde üç-dört iri çıkarımla şekillendirilmiştir ve bunlar hammaddenin doğal şeklini takip edecek şekilde 45 derece açıdır. Aletin düz olan yüzü ise daha fazla işlenmiştir, bu yüzde az sayıda merkezci yönlü yonga çıkartım izleri görülür. Diğer iki yüzeyli alet ise doğal olarak düz-dışbükey kesitli yumrudan üretilmiştir (Fig. 11.2). Alt yüzünde yassı, derin olmayan çıkartımlar, üst yüzünde derin fakat kısa, çoğunlukla distal kenarla sınırlı çıkartımlar mevcuttur.

TYA'19.40 numaralı buluntu yeri Pınarlar köy girişine 500 m uzakta yer alan, yüksek düzlüktedir (Fig. 1 ve Fig. 5). Burada 111 adet yontmataş tespit edilmiştir. Buradaki düzlük ve yamaç (TYA'19.41) jeomorfolojik olarak farklı yapılar da olduklarından farklı buluntu yeri numarası ile belgelenmiştir. Yamaçta sadece 3 yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Bu iki alan, birbirlerine yakınlıkları ve aralarında herhangi bir boşluk olmamasından dolayı tek bir buluntu yeri olarak değerlendirilmiştir. Tespit edilen yontmataşların 110 adedi Alt ve Orta Paleolitik teknolojilerle, biri ise Paleolitik sonrası dönemlerle ilişkilendirilmiştir (Fig. 2).

Alanda 30-50 cm boyutlarına kadar olabilecek birincil korteksli, krem rengi patinalaşan çakmaktaşı hammadde yoğun olarak bulunmaktadır. Endüstri TYA'19.42 (aşağıda) numaralı alan ile benzer özellikler sergilemektedir. Burada temel farklılık düzeltili aletlerin veya kullanılmı kırıklarına sahip parçaların oranının daha yüksek olmasıdır (%36). Ayrıca Levallois çekirdeklerin işleme yöntemleri de TYA'19.42'den daha fazla çeşitlilik gösterir. Tespit edilen 4 adet Levallois çekirdeğin biri tek kutuplu tekrarlayan (*récurrent*), biri merkezci tekrarlayan (*récurrent*), biri tercihlili (*linéal*), biri ise iki kutuplu tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiştir (Fig. 12.4). Levallois çekirdeklerin tümü yonga üretimine yöneliktir. Tespit edilen iki adet para-Levallois çekirdeğin ise biri iki kutuplu tekrarlayan (*récurrent*), diğeri merkezci tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiştir.

Aletler arasında düzeltili yongalar (%28), kenar kazıyıcılar (%25) ve dişlemeli aletler (%21) baskındır (Fig. 3 ve Fig. 12.1-2-3). Üç adet iki yüzeyli alet ve bir adet atipik nacak olarak tanımlanabilecek düzeltili iri yonga mevcuttur. Buluntular içinde en dikkat çekici olanı bir adet iki yüzeyli işlenmiş tipik Acheul el baltasıdır. Uzun S profilili "badem" biçimli bu el baltası ilk önce iri çıkarımlarla, ardından çoğunlukla menteşeli küçük çıkarımlarla düzeltilenerek şekillendirilmiştir (Fig. 9 ve Fig. 11.1). Nacak benzeri aletin alnı düzdür, fakat düzelti iç yüzdedir, sağ kenarda özellikle iç yüzde yoğunlaşan düzelti ve dış yüzde bir iri çıkarımın ardından yoğun kullanım kırıkları görülür ve distal sol tarafta iki yüzeyli düzeltinin olduğu yerde yoğun kullanım kırıkları mevcuttur.

Yeniköy

Pertek ilçesi, Yeniköy'de yedi farklı buluntu yerinde Paleolitik Çağ'a ait yontmataş buluntular tespit edilmiştir (Fig. 1). Bunlardan dördü köye kısa bir yürüme mesafesinde yer alan tarlalardadır. Bu alanlar hakkında daha detaylı değerlendirme yapabilmek amacıyla, yakın mesafelerde olan alanlardan farklı numaralarla örnek malzeme toplanmıştır. TYA'19.12 numaralı alanda köy sakinleri tarafından 'Öner konağı' olarak adlandırılan yapının çevresindeki molozların içerisinde çakmaktaşıdan yapılmış Paleolitik yontmataş buluntular saptanmıştır (Fig. 5). Buluntuların kaynağını belirlemek amacıyla konağın arka yamaçları (12b) taranmıştır. Yamacın üst kısmı *terra rosa* toprağın olduğu bir tarladır (12c). Üç alan da birbirine yakın mesafelerde olduklarından tek bir yer olarak değerlendirilmiştir.

Taranan alanda toplam 29 adet yontmataş buluntu tespit edilmiştir. Bunların 23'ü Alt-Orta Paleolitik ve biri Orta Paleolitik döneme aittir (Fig. 2). Tespit edilen 3 çekirdekten biri iki kutuplu tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiş Levallois çekirdektir. Bu çekirdeğin distalinde kısmen iki yüzeyli olarak işlenmiş dişleme ve pulcuk düzeltileri bulunur. Bir çekirdek para-Levallois olarak tanımlanmıştır. Bu çekirdeğin üst yüzünde görülen hazırlık yongalarının sayısı çok azdır ve çıkarılan Levallois yonga üzerinde belirleyici özellikleri neredeyse hiç bulunmaz. Diğeri çekirdek ise sistematik olmayan, yongalama yüzeyinde çekirdeğin en fazla ortasına kadar uzanan yongaların çıkarıldığı iki yüzü bir çekirdektir. Taşımalarının yarısından biraz fazlası çeşitli düzeltiyle işlenmiştir. Düzeltili aletlerin yarısı düzeltili yongalardır (Fig. 3). Tespit edilen iki kenar kazıyıcının biri tek dışbükey, diğeri iki dışbükey-içbükey kenar kazıyıcıdır.

TYA'19.13 numaralı buluntu alanı köy merkezine yürüme mesafesindeki bir tarladadır (köy muhtarının tarlasında). Alanın yüzey görünürlüğü iyi olmadığından sınırlı bir kısım taranabilmiştir (Fig. 6). Toplam 19 adet yontmataş saptanmıştır. Bunların 18'i Alt ve Orta Paleolitik teknolojilerle aittir (Fig. 2). Tespit edilen bir çekirdek para-Levallois olarak tanımlanmıştır. Taşımalarının yarısından fazlası düzeltilidir. Bileşik alet olarak tanımlanan bir aletin taşımalarını Levallois yonga oluşturur (Fig. 13.2). Dış yüzünde iki yönlü çıkarım izleri vardır, distalinde iki yüzeyli düzelti bulunur. Bu aletin sağ kenarında ise çentik

mevcuttur. Kenar kazıyıcı olarak tanımlanan üç aletin ikisi tek dışbükey kenar kazıyıcı, biri tek içbükey kenar kazıyıcıdır. Çentikli ve dişlemeli-ler de aletler arasında mevcuttur (Fig. 13.3).

TYA'19.13 ve 14 numaralı yerlerin ortasında, yumru halinde birincil ve ikincil korteksli çakmaktaşı hammaddelerin yoğun olarak bulunduğu alanlar saptanmıştır. Bu hammadde yığınlarının batısında bulunan tarlada sürülmüş alanlardaki *terra rosa* topraklar araştırılmıştır (Fig. 6). Tarla sınırları temel alınarak TYA'19.14A-14B-14C olarak numaralanan alanlarda çakmaktaşı, obsidiyenden yontmataş buluntular (76 adet) ve çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Paleolitik Çağ'a tarihlenebilir yontmataş buluntular çoğunlukla (66 adet) 14A ve 14B alanlarından gelmektedir. 66 adet yontmataş buluntunun 48'i Orta Paleolitik, 18'i Alt-Orta Paleolitik teknolojilerle ilişkilidir (Fig. 2).

Tespit edilen 5 çekirdeğin biri iki kutuplu tekrarlayan (*récurrent*) yöntemli Levallois çekirdektir. Çekirdek tükendikten sonra distal, proksimal ve sağ kenarları pulcuk düzeltilerle şekillendirilerek alet işlevi kazandırılmıştır. Diğer çekirdeklerin üçü tek yüzlü, biri ise denenmiş çekirdektir. Taşmalıklar çoğunlukla dış yüzlerinde paralel-proksimal çıkarımlar taşırlar ve düz profilli, düz topukludurlar. Aletler 32 adettir. Aletler arasında düzeltili yongalar (%50) ve dişlemeli aletler (%25) baskındır (Fig. 3).

TYA'19.14 numaralı buluntu yerinde turuncu ve krem renkli çakmaktaşı hammaddeler mevcuttur. Bunlardan yapılmış yontmataş buluntularda patinalaşma oranı azdır. Dilgi sayısının yüksek olması olasılıkla Orta Paleolitik sonlarına işaret etmektedir. Buluntu yerinin 14B olarak adlandırılan bölümünde ise daha çok Alt Paleolitik karakterde yontmataş buluntular mevcuttur. Bu alanda bulunan bir adet obsidiyen yonga ise Paleolitik sonrası dönemlere atfedilmiştir. 14C alanında bulunan yontmataş aletler ise olasılıkla Paleolitik'ten sonraki geç dönemlerle ilişkilidir.

TYA'19.42 numaralı buluntu yeri Yeniköy'ün girişindeki ceviz ağaçlarının olduğu tarladadır (Fig. 7). Buradaki *terra rosa* toprakların içerisinde 64 adet yontmataş tespit edilmiştir. Bu yontmataşların tamamı Alt-Orta Paleolitik teknolojilerle ilişkilidir (Fig. 2).

Alanda büyük boyutlu (ort. 30-50 cm) birincil korteksli çakmaktaşı hammadde yoğun

olarak bulunmaktadır. Birincil korteksli yontmataş buluntular arasında, %65 oranında izlenebilmektedir. Hammadde iri boyutludur, fakat özellikle çakmaktaşılarının dış yüzüne yakın yerlerde çok sayıda gözenek bulunmaktadır. Bu yapısıyla çakmaktaşı yongalanmak için uygun kalitede olsa da, belirtilen gözenekler bazı parçalardaki yongalanma özelliğini olumsuz etkilemiştir. Yontmataş aletlerdeki yeni kırıklar bu hammaddenin koyu gri renkte olduğunu göstermektedir. Yontmataş buluntuların tamamı krem rengi, beyaz ve bej renklerde patinalanmıştır. Yedi adet yontmataş buluntu, kaynağı buluntu yerinde mevcut olmayan yabancı bir tür çakmaktaşı hammaddeden üretilmiştir ve bunlar Orta Paleolitik dönem ile ilişkilidir. Bu buluntu yerinde saptanan yontmataş endüstri ise esasen geniş topuk açısına sahip (*Clacton* ve düz topuk, %64) yongalar ve kalın uzun yongalar gibi Alt Paleolitik buluntulardan oluşmaktadır. Taşmalıkların yaklaşık yarısı düzeltilidir. Bunlar arasında düzeltili yongalar, dişlemeli aletler ve kazıyıcılar baskındır (Fig. 14.1-2-3). Levallois teknik iki adet çekirdekle temsil edilir (Fig. 14.4).

Dere Nahiyesi

Süleyman Ağa Çeşmesi civarında TYA'19.39 numaralı buluntu yerinde 68 adet yontmataş tespit edilmiştir. Buluntuların 67'si Orta Paleolitik dönemle ilişkilidir (Fig. 2). Bir adet dilgi orta parçası ise Paleolitik sonrası dönemlere atfedilmiştir. Paleolitik yontmataşların tamamı küçük boyutlu kahve renkli çaytaşı hammaddeden üretilmiştir. Tespit edilen 9 çekirdeğin 4'ü Levallois teknikle yongalanmıştır (Fig. 3). Levallois çekirdeklerin ikisi iki kutuplu tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiştir. Bu çekirdeklerin yongalama yüzeyinde hazırlık yongaları belirsizdir, tüm yüzey iki kutuplu Levallois yongaların alınmasıyla tüketilmiştir ve bu yongalar birbirleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Diğer Levallois çekirdeklerin biri tek kutuplu tekrarlayan (*récurrent*), diğeri merkezci tekrarlayan (*récurrent*) Levallois çekirdektir (Fig. 13.5). Yongalarda düzelti azdır (%33), mevcut düzeltili yongalar ise tipik alet tiplerinden değildir. Tespit edilen bir adet kenar kazıyıcı tek dışbükey kenar kazıyıcıdır.

Çemişgezek İlçesi

Gözlüçayır Köyü, Çakmaklı Mevkii

2020 yılı arazi çalışmaları sırasında Gözlüçayır köyü yaylalarının olduğu bölgede (Fig.1), çakmaktaşı kaynağı olduğu belirtilen Çakmaklı mevkiinde yaklaşık 30 dakikalık arazi taramasında (Fig. 7) az sayıda da olsa (18 adet) yontmataş saptanmıştır.

Yontmataş endüstri birincil kortekse sahip iri boyutlu krem renkli patinalanmış, çoğunlukla içindeki gözeneklerden dolayı yongalama kalitesi düşük olan hammaddeden yapılmış az sayıda Alt ve Orta Paleolitik karakterli yongalardan oluşmaktadır (Fig. 2). Az sayıda, bazıları yeni, hiç patinalanmamış buluntular mevcuttur. Patinalı ve patinasız buluntuların birlikte olması jeomorfolojik bir karışıklığı göstermektedir. Bazı parçaların hammadde yapısından dolayı iç ve dış yüzleri belirgin değildir. Buluntularda düzelti oldukça az, genelde kısa ve tek kenarla sınırlıdır. Tespit edilen düzeltili aletler içerisinde düzelti devamlılığı göstermeyen yongalar baskındır (Fig. 3). Tespit edilen kalın yonga taşımaliğe sahip bir ön kazıyıcı atıptiktir ve distalde yoğun dik düzeltisi bulunur (Fig. 13.1). Tespit edilen 1 adet çekirdek tek yüzlü bir çekirdektir. Buluntuların azlığından dolayı buradaki yontmataş buluntuların tarihi veya teknolojisi hakkında daha fazla bilgi almak mümkün olmamıştır. Bu bölgenin ileride yeniden araştırılması planlanmaktadır.

Ovacık İlçesi

Akyayık Köyü, Taht Sırtları

Mercan Deresi, Akyayık köyünün arka sırtlarından yaklaşık 1 km uzaklıktadır (Fig.1). Bu alanda yer yer ağaçlık, yer yer çayırılık düzlüklerin yer aldığı eski akarsu terasları bulunur. Birbirlerine yaklaşık 5'er dakika yürüme mesafesinde 3 farklı terasta yontmataş buluntular tespit edilmiştir. 2020 yılında araştırılan bu teraslara TYA'20 Taht Sırtları 1, TYA'20 Taht Sırtları 2 ve TYA'20 Taht Sırtları 3 numaraları verilmiştir. Taht Sırtları 1 ve 2 numaralı alanlarda yoğun yontmataş buluntu tespit edilmiş ancak Taht Sırtları 3 numaralı alan arazi çalışmasının son saatlerine denk gelmesi nedeniyle fazla araştırılamamıştır. 3 numaralı alanda 2 numaralı buluntu alanıyla aynı renk hammaddeden üretilmiş az sayıda yonga mevcuttur (14 adet). Bu yongalar ve bir çekirdek

hiçbir dönemi net olarak yansıtmamaktadır. Üst Paleolitik ve Orta Paleolitik olabilecekleri gibi başka bir döneme de ait olabilirler. Burada beyaz renkli opal benzeri, yapısından dolayı yonga özellikleri belirgin olmayan taşlar da mevcuttur. Bunlardan arkeolojik buluntu tespit edilememiştir.

Taht Sırtları 1 numaralı buluntu alanı Akyayık köyünün kuzey doğusunda, köye yaklaşık 1 km mesafededir. Mercan Deresi'nin batısına yer alan ve dereyi yukardan gören ortalama 1300-1350 m. yükseklikteki terastır. Alanın çevresi ağaçlarla kaplıdır, bitki örtüsü özellikle kuzey ve güneyde yoğunlaşmaktadır (Fig. 8).

Bu alanda çakmaktaşı ve obsidiyenden yontmataş buluntular tespit edilmiştir. Çakmaktaşı hammadde TYA'20.2'deki hammaddeyle aynıdır. Burada yongalar genel olarak daha küçük boyutludur. Buluntular arasında çekirdekler çok az sayıdadır. Yongalar ve dilgiler yaklaşık aynı orandadırlar. Buluntular içinde çok sayıda küçük obsidiyen yonga ve dilgi parçası mevcuttur. Obsidiyenler genel olarak oldukça yoğun patinalanmıştır ve çekirdekler mevcut değildir. Bir adet obsidiyen hammaddeden üretilmiş saplı ok ucu bulunmuştur. Çakmaktaşı buluntular arasında az miktarda Orta Paleolitik karakterli Levallois yonga ve çok az sayıda çekirdek mevcut olmakla birlikte, buluntuların çoğunluğu büyük ihtimalle Orta Paleolitik sonrası bir döneme aittir. Obsidiyenin varlığı olasılıkla Neolitik Dönem ve sonrasını düşündürmektedir.

Taht Sırtları 2 numaralı buluntu yeri birinci alanın batısındaki bir terastadır ve bu iki alan birbirinin görüş alanı içindedir. Bu iki alandan diğeri görülür. Taht Sırtları 2 özellikle yer yer *terra rosa* toprağın yoğun olduğu bir alandır (Fig. 8). Özellikle kırmızı toprağın içerisinde yoğun olarak çakmaktaşıdan yontmataş buluntular toplanmıştır (278 adet) (Fig. 3).

Bu alanda obsidiyene rastlanmamıştır. Alanda tespit edilen yontmataş aletler kahverengi, zaman zaman ikincil, çoğunlukla birincil kortekse sahip damarlı, yapısı bozuk, çapı 10-15 cm geçmeyen çakmaktaşı hammaddelerden üretilmiştir. Az sayıda bej, beyaz gibi renklerde, olasılıkla yerel olmayan hammaddeden yongalar mevcuttur (7 adet). Buluntular temel olarak yongalardan oluşmaktadır (%94) (Fig.

15.1-2-3-4-7). Bunların üretimlerinde çoğunlukla paralel çıkarımlarla işlenmiş çekirdekler kullanılmış olmakla birlikte çekirdeklerin sayısı azdır (28 adet) (Fig. 15.8-9). Bunların 7 adedi Levallois çekirdektir. Levallois çekirdeklerin çoğunluğu (5 adet) merkezci tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiştir. Bir adet Levallois çekirdek tercihi (*linéal*) ve bir adet çekirdek ise tek kutuplu tekrarlayan (*récurrent*) yöntemle işlenmiştir. Levallois çekirdekler arasında en dikkat çeken yöntem ise bir örnek ile temsil edilen uçlu Levallois çekirdektir (Fig. 8). Yongalama yüzeyinde proksimalden çıkarılan iki yöneşen dilginin alınmasıyla uç formu oluşturulmuş; ardından Levallois uç (51x21 mm) çıkarılmıştır. Bu ucun yongalanmasının ardından proksimalden menteşe kırıklı, kısa, başarısız bir yonga çıkarımı gerçekleştirilmiş ve çekirdek distaline doğru kalın olmasına rağmen vurma düzlemi tamamen tükenmiştir. Bu çekirdeğin vurma düzlemi hazırlık yüzeyinde çevresel korteks mevcuttur ve yalnızca vurma düzlemine yönelik hazırlık yapılmış, bu düzlem üç yonga çıkarımıyla açılmıştır.

Tamamen veya kısmen korteksli yongalar genel olarak düşük oranlardadır (21 örnek). Hem çekirdeklerin hem de korteksli yongaların düşük oranı buluntu yerinin esas işlevinin yontmataş üretimi olmadığını göstermektedir. Levallois çekirdeklerin çoğu çok yoğun olarak tükenmiş durumdadırlar. Buluntuların içinde sürüklenmiş veya taşınarak aşınmış örnekler mevcut değildir. Bu durum da buluntu yerinin en azından jeolojik olarak *in situ* olduğunu göstermektedir. Yongalar ve diğer ürünlerde kırılmış parça sayısı çok düşüktür (%18). Düzeltli yonga sayısı azdır (%23). Düzeltli olduğunda genellikle tükenme oldukça sınırlıdır (Fig. 15.6). 47 adet düzeltli taşımalık içerisinde düzeltli yongalar baskındır (27 adet). Buluntular genel karakterleriyle Orta Paleolitik dönemi yansıtmaktadır. TYA'20 Taht Sırtları 3'te de TYA'20 Taht Sırtları 2 ile benzer niteliklerde ancak çok daha az sayıda buluntu tespit edilmiştir. Ancak az sayıda da olsa dönemsel olarak farklı olabilecek buluntular da mevcuttur. Dilgiler, omurgalı dilgi gibi Orta Paleolitik sonrası olasılıkla da Üst Paleolitik dönemi işaret eden yontmataş aletler endüstri içerisinde az oranlarda da olsa mevcuttur (Fig. 13.4; Fig. 15.5). Buluntular arasında Üst Paleolitik'e atfedilebilecek buluntuların çoğu bu dönemin tipik aletlerine fazla

benzememektedir.

Tartışma ve Sonuç

Tunceli'de arkeolojik araştırmalara Keban Barajı kurtarma çalışmaları ile başlanmış, ancak sonrasında kentin arkeolojik kronolojisini bütünsel olarak belirlemeye yönelik çalışmalar yapılmamıştır. Bu makalenin konusunu oluşturan 2015-2020 yılları arasında tarafımızca yapılan yüzey araştırmasının en erken dönemlere ait sonuçları, kentin Paleolitik Çağ arkeolojisini yeni ve detaylı verilerle ortaya koymaktadır. Özellikle yukarı Fırat havzasındaki zengin su kaynakları, mağaralar ve kayaaltı sığınakları, yüksek çeşitlilik içeren biyocoğrafyası ve tespit ettiğimiz zengin yontmataş hammadde kaynakları göz önüne alındığında, araştırmamızın Tunceli'nin Paleolitik potansiyeli hakkında önemli bilgiler ürettiği açıktır. Elbette bu çalışma ile elde edilen veriler Tunceli İli'nin Paleolitik potansiyelinin çok küçük bir kısmıdır. Bununla birlikte, bu bilgilerin Tunceli'nin Afrika'dan Kafkasya'ya doğal göç yolları üzerindeki konumu ile birlikte değerlendirilmesi ilk insan hareketleri açısından önemlidir.

Bölgede tespit edilmiş yontmataş aletlerden tipolojik olarak en eskiye, Alt Paleolitik dönem Oldowan teknolojisine ait olabilecek buluntular, satır ve kıyıcılar olarak da isimlendirilen yontuk çakıllardır. K. Kökten'in Keban çalışmalarında da Aktaş ve Eşkini-Sefine adlı buluntu yerlerinde yontuk çakıllar bulunmuş¹⁰ ve bunlar Türkiye'nin en eski buluntuları arasında değerlendirilmiştir¹¹. Olasılıkla yüzeyde tespit edilmelerinin zorluğundan dolayı bu tür çaytaşı aletler Türkiye'den fazla bilinmemektedir. Oldowan tipi yontuk çakılların ağırlıklı olduğu buluntular Tekirdağ'dan¹² ve son olarak da yakın zamanda Sivas'ın Divriği ilçesindeki Kavaklısu'dan rapor edilmiştir.¹³ Tunceli Yüzey Araştırması çalışmaları sırasında da yine çok sayıda yontuk çakıl tespit edilmiştir, bunlar yapıldıkları hammadde hariç olmak üzere Sivas'taki buluntularla teknolojik olarak çok benzerdir.

10 Kökten 1974: 3.

11 Yaçınkaya 1985: 429.

12 Dinçer/Slimak 2007.

13 Açıkkol Yıldırım vd. 2019: 13..

Tekno-tipolojik olarak Paleolitik Çağ'a ait yontmataş buluntuların tespit edildiği alanların bir bölümü, Paleolitik sonrasına ait höyüklerin yakın çevrelerindedir. K. Kökten de Keban Barajı araştırmaları sırasında Paleolitik dönemlere ait buluntularla, höyüklerde ve onların yakın çevrelerinde karşılaşmıştır.¹⁴ Dolayısıyla bunların tipolojik olarak Oldowan türü yontuk çakıllar olduklarını söylemek mümkün olsa da tam bir tarihlendirme önerisi yapmak çok güvenilir değildir. Benzer şekilde Kökten tarafından bölgede tespit edilmiş diğer yontuk çakılların da tipolojik olarak tarihlendirilmesinin ancak tarafımızdan tespit edilmiş olanlar kadar “net ve aynı zamanda muğlak” olduğunu önermekteyiz. Bunun nedeni çaytaşlarının bir kenarından birkaç yonga çıkarılmasıyla üretilen yontuk çakılların, her dönemde kolaylıkla yapılmış olabileceğinden kaynaklanmaktadır.¹⁵

Höyüklerle ilişkili Paleolitik buluntular başka yerlerde pek fazla raporlanmamış bir durumdur. Eti Yokuşu gibi¹⁶ yine prehistoryanın ilk dönem araştırmacıları tarafından yapılmış kazılarda böyle durumlar söz konusudur. Tunceli’de ekibimizin yapmış olduğu araştırmalar da K. Kökten’in yorumlarını ve gözlemlerini destekler niteliktedir. Kökten, kazısı yapılmış I. nolu höyükten Paleolitik’e ait “*el baltası*” ve “*delgen*” (delici) bulunduğunu raporlamakta, bunları Tunç Çağı insanların çevrede gezerken bulup uygun biçimlerinden faydalanmak amacıyla höyüğe getirilmiş olduğunu belirtmektedir.¹⁷ Höyüklerle ilişkili bir ya da iki Paleolitik örneğin tespit edilmesi gerçek anlamda Kökten’in bu yorumunu bugün için de mantıklı bir açıklama olmasını sağlamaktadır. Ancak ekibimizin örneğin Pınarlar’daki höyük yakınlarında 170 adet Paleolitik Çağ’a tarihlenen yontmataş buluntu tespit etmiş olması höyükte yerleşen insanların çevrelerindeki daha eski yontmataş buluntulara ilgiyle kolaylıkla açıklanamaz. Bu durum höyük sakinlerinin Paleolitik buluntu yerlerini tercih ettikleri yönünde bir açıklamayı mümkün kılsa da, Pleyistosen ve Holosen dönemlerin birbirinden çok farklı çevresel koşullarında insanların aynı noktaları tercih edecekleri kadar

bu alanların stratejik bir öneme sahip olduğu söylenemez. Ayrıca ekibimiz tarafından da ziyaret edilmiş ve tipolojik olarak satır ve kıyıcılar içeren Paleolitik buluntular tespit edilmiş Göktepe höyüğü gibi akarsu vadisinin içinde yer alan yerlerin jeomorfolojik olarak Paleolitik dönemde henüz açığa çıkmamış olması gerekir. Bundan dolayı söz konusu buluntulardan bu çalışmada söz edilmemiştir. Bu durumda, Paleolitik buluntuların çok sayıda olmalarından dolayı Holosen insanların bunları çevreden toplayıp getirmeleri ile ilgili K. Kökten’in açıklaması ve bizim farklı dönemlerde aynı yerin tercih edilmesi ile ilgili açıklamalarımızın ikisi de mantıksal geçerliliğini yitirmektedir. Bu konu ancak Tunceli’de tipolojik olarak Paleolitik döneme ait bulgular da içeren höyüklerden bir tanesinin modern yöntemlerle kazılması ile açıklanabilir.

Yontuk çakıllar haricinde en kolaylıkla, geniş olarak dönemi belirlenebilecek Paleolitik buluntuların başında Acheul teknolojisini yansıtan Alt Paleolitik buluntular gelmektedir. Pertek’te tespit edilmiş birincil çakmaktaşı kaynakları ile ilişkili Paleolitik buluntular bunları yansıtmaktadır. Bunların içinde bu teknolojinin tipik aletleri olan iki yüzeyliler oldukça düşük sayıdadır. Aslında iki yüzeylilerin azlığı Güneydoğu Anadolu’daki Dülük, Helale¹⁸ ve Orta Anadolu’daki Kaletpe Deresi 3 ve Göllüdağ¹⁹ Acheul buluntularıyla oldukça benzer fakat daha doğuda, Van’daki Gürgürbaba²⁰ ile tezatlıdır. Acheul buluntularının olduğu her buluntu yerinde Levallois çekirdeklerle de karşılaşmıştır. Acheul buluntularında Clacton tip yongaların ve Levallois tekniğinin kullanımı Güneydoğu Anadolu’daki Ilisu ve Kargamış²¹ baraj alanlarıyla da benzerlik gösterir. Benzer bir durum Hatay İli’nde gerçekleştirilen Paleolitik araştırmalarda da gözlemlenir.²² Gürgürbaba’da da Acheul buluntular Levallois tekniği ile birlikte tespit edilmiştir.²³ Bu açıdan genel olarak Tunceli’deki Paleolitik yontmataş buluntuların teknolojik olarak, özellikle Güneydoğu Anadolu Alt Paleolitik teknolojileri

18 Dinçer 2010; 2016.

19 Slimak/Dinçer 2007; Kuhn vd. 2015.

20 Baykara 2018; Baykara vd. 2019.

21 Taşkiran 2008.

22 Özçelik 2003.

23 Baykara vd. 2019.

14 Kökten 1974:2.

15 Dinçer 2018.

16 Kansu 1940:26.

17 Kökten 1974:2...

ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunların genel olarak kuzey Suriye²⁴ ve Türkiye sınırları içindeki Fırat QF III-II sekileri ile ilişkili²⁵ malzeme ile aynı olduğu, yaklaşık 600-200 binyıllar öncesine tarihlendirilebileceği öngörülebilir.

Orta Paleolitik buluntular ise Tunceli'de özellikle buluntu yerlerinde iki yüzeylemlerin olmaması ile Alt Paleolitik buluntulardan ayrılmaktadır. Ayrıca TYA'20 Taht Sırtları 2 gibi buluntu yerlerinde hammaddenin niteliği farklı olsa da, elde edilmiş yongaların daha ince olması gibi tipolojik özelliklerle de bunlar Alt Paleolitik dönemden ayrılmaktadır. Burada da Levallois çekirdeklerin oranları fazla yüksek değildir. Malatya'da gerçekleştirilen yeni araştırmalarda da benzer nitelikte buluntular keşfedilmiştir.²⁶ Tunceli Orta Paleolitik buluntuları, tüm Türkiye'de olduğu gibi yonga ağırlıklıdır. En büyük sorun bu buluntuların tam tarihlerinin ne olabileceğidir. Özellikle dilgisel taşmalıkların da mevcut olması bunların Üst Paleolitik veya Orta-Üst Paleolitik geçiş dönemiyle de ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak gerçekleştirilmekte olan Tunceli İli Arkeolojik Yüzeylemler Araştırması projesi Tunceli ilinin Paleolitik Çağ arkeolojik potansiyelinin oldukça zengin olabileceğini ortaya koymuştur. Hammadde kaynaklarının çeşitliliği, bolluğu ve bölgenin ilk insan hareketlerinde Afrika-Kafkasya arasında bir geçit üzerinde konumlanması bu bölgenin Paleolitik bulgularının önemini arttırmaktadır. Alt ve Orta Paleolitik dönemlerle birlikte, çok az sayıda da olsa olasılıkla Üst Paleolitik'e ait olabilecek buluntuların da tespit edilmiş olması bölgenin farklı dönemlerde değişen teknolojileri ile ilgili bilgi vermektedir.

Summary

Tunceli province lies directly on the hypothetical land route from Africa towards Caucasus. This province is rich in caves and rock shelters, lithic raw materials, water resources, variable flora and fauna as far as its highly diverse topography. The first Paleolithic researches in the area have been conducted during the Keban

Dam Reservoir salvage project by one of the pioneers of Turkish Paleolithic archaeology, İ. Kılıç Kökten.²⁷ Tunceli Province Archaeological Survey has been initiated by one of the authors here (Dr. Yasemin Yılmaz) and it revealed many Paleolithic sites in the province.

Methods

Tunceli Province Archaeological Survey has adopted the reconnaissance survey methods. It is a diachronic survey documenting many mounds and other late prehistoric sites. Once discovered, the Paleolithic sites were surveyed by using extensive pedestrian survey methods. All Paleolithic artifacts have been studied with respect to the method partially depicted by researchers²⁸ which includes the registry of many variables about a single lithic into the database.

Pertek District

One of the most important sites in Pertek district is located near a previously known mound site discovered by Kılıç Kökten. Here, at the close vicinity of Kaynarca Mound, our new research has revealed a Lower and Middle Paleolithic industry with pebble tools and Levallois products beside Holocene lithics.

The other Paleolithic sites near Pertek are TYA'19.37, TYA'19.40 and TYA'19.41. They are all in close relationship with chert raw material sources. An Acheulean industry is seen here with low percentage of bifacial hand-axes and Levallois cores and products. The industries are characterized in the use of thick flakes with plain butts and parallel dorsal scars originated from the proximal part.

Yeniköy has the same kind of lithic raw material as seen near Pınarcık area. This raw material is primary cortex bearing beige, white patinated chert, with porosities especially in its exterior surfaces. This is correlated with the terra rosa sediments. In general, the sites in this area are not very rich in lithic artifacts. Again the Paleolithic artifacts could be well dated to Lower and Middle Paleolithic. The industries are characterized in minimal use of Levallois technique and flakes with plain butts and parallel dorsal scars.

24 Copeland 2004.

25 Minzoni-Déroche/Sanlaville 1988.

26 Şahin 2020.

27 Kökten 1971; 1972; 1974; 1976; 1991.

28 Dinçer 2015; Kuhn vd. 2015; Baykara 2018; Dinçer/Karahan 2020; Karahan 2020.

In this area the lithic raw material is quite different from the ones seen in the other parts of the Pertek district. Here the Middle Paleolithic artifacts are made of brown chert bearing secondary, pebble cortex. Levallois cores constitute almost the half of 9 cores in the assemblage. The retouch is usually non-systematic and does not create typical tool forms.

Çemişgezek District

At a location named Çakmaklı in Çemişgezek district our team has revealed a few Lower and Middle Paleolithic artifacts. There are both patinated and unpatinated artifacts which might reflect a geomorphological unconformity. This area still has not been researched intensively.

Ovacık District

In 2020 our team conducted a short survey around Ovacık. Here we documented 3 sites located on old terraces of an old creek. In the terrace located at the middle of the sequence (TYA'20.2) we have documented a rich Middle Paleolithic assemblage. The used raw material is small sized brown chert with heterogeneous structure. The industry is based on the dominance of flakes obtained by parallel removals. Only a quarter of the 28 cores are Levallois cores. One Levallois point core constitutes to be a significant find for the site. The other terrace (TYA'20.3) revealed only a few artifacts since our team did not have a chance to spend more time here. These assemblages also contain blades and blade like flakes. For this reason, we estimate the age of these industries to be Middle-Upper Paleolithic or Middle-Upper Paleolithic transition.

Tunceli province is one of the archaeologically neglected areas in Turkey. There has been no archaeological fieldwork for more than 40 years in this province. We discovered many Paleolithic sites as well as late prehistoric and protohistoric sites. Also we revisited and documented other sites. One of the most important aspects of the Paleolithic finds in Tunceli is their correlation with late prehistoric mounds. K. Kökten²⁹ had also pointed out this phenomenon. Typologically the oldest artifacts in Tunceli are Oldowan pebble tools. Also many Acheulean sites have been documented. These

sites are characterized in their close relation with primary chert sources and low percentages of bifacial hand-axes and Levallois products. This situation is compatible with the Southeastern Anatolia Lower Paleolithic assemblages. Based on this, we estimate that the age of Acheulean industries in Tunceli could be between 600-200 thousand years ago. Middle Paleolithic in Tunceli is characterized in the flake assemblages with low portions of Levallois products. The laminar components of the assemblages also could well point to the recent ages of Middle Paleolithic or Upper Paleolithic. Located directly on the natural land routes from Africa to Caucasus, the initial survey of Tunceli province has provided access to important cultural remains that prove the mobility of humans throughout the Paleolithic.

Teşekkür

Yüzey araştırması izinleri için Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne; destekleri için Tunceli Valiliği'ne, Tunceli İl Kültür Müdürü İsmet Hakan Ulaşoğlu'na teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışma 2018'den bu yana Fest Turizm Tic. A.Ş. sponsorluğu ile yapılmaktadır. Yönetim kurulu başkanı Faruk Pekin'e destekleri için sonsuz teşekkürler. Yüzey araştırması 2020 yılı Bakanlık temsilcisi Özgür Şahin'e yüzey araştırmasında yer alan; Hüseyin Ceviz, Leyla Ateş, Hasan Binay, Zeynep Kızıltan, Songül Çoban, Didem Toy, Olgaç Oral, Sinan Yiğit'e, lojistik destekleri için Öncel ailesine özellikle Seda, Can ve Uğur Öncel'e, Polat ailesine, Yılmaz ailesine, Orhan Elaldı, Yenge Elaldı, Ali Haydar İmge, Kemal Bektaş'a, taş çizimlerinin bir bölümü için Elif Nurcan Aktaş'a; fotoğraflar için Figen Türker Öğrü ve Dr. Sidar Gündüzalp'e, araştırmada arkeolojik alan ararken yüzeyde gördüklerini bize aktaran, misafirperverlikle bizi ağırlayan Tunceli halkına, özellikle 2020 yılında Ovacık'taki Paleolitik ve diğer alanların keşiflerinde bize mihmandarlık yapan dikkatli genç arkadaşımız Umut Can Öner'e teşekkürlerimizle. Ek olarak makalenin değerlendirilmesi sürecinde yapıcı eleştirileri için iki anonim hakeme teşekkürü bir borç biliriz.

29 Kökten 1974...

Kaynakça

- AÇIKKOL-YILDIRIM vd. 2019 : A., Açikkol Yıldırım, İ., Baykara, S., Şahin, O., Zengin Koşan, F., Ay, S., Acar, "Sivas'ın Paleolitik Kültürleri", *Her yönüyle Sivas Uluslararası Sempozyumu* (Ed. H. Yekbaş ve A. Yüksel), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Sivas, 7-18.
- ANONİM 2012 : Tunceli Atlası. Tunceli Valiliği.
- BAYKARA 2018 : İ. Baykara, "Gürgürbaba Tepesi Geç Acheulian Dönem El Baltalarının Teknolojik ve Tipolojik Açısından Tanımlanması", *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler: Teori, Metot, Pratik*, (Ed. A. Baysal), Ege Yayınları, İstanbul, 69-99.
- BAYKARA vd. 2019 : İ., Baykara, B., Dinçer, S. Şahin, "Gürgürbaba Tepesi: Alt ve Orta Paleolitik Dönem Buluntu Yerleri, Erciş-Van". *Anadolu Araştırmaları* 21 (2018), 76-104.
- COPELAND 2004 : L. Copeland, "The Paleolithic of the Euphrates Valley in Syria", *From the river to the sea: the Palaeolithic and the Neolithic on the Euphrates and in the Northern Levant: studies in honour of Lorraine Copeland*, BAR international series, (Ed. L. Copeland, O. Aurenche, M. Le Mièrre, ve P. Sanlaville), Archaeopress, Oxford, 19-114.
- DİNÇER 2010 : B. Dinçer, *Dülük (Gaziantep) Paleolitik Çağ Buluntuları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi.
- DİNÇER 2015 : B. Dinçer, "Kureyşler Baraj Gölü Havzasında 2014 Yılı Paleolitik Araştırmaları", *Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2014*, (Ed. M. Türktüzü ve S. Ünan), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 191-210.
- DİNÇER 2016 : B. Dinçer, "The Lower Paleolithic in Turkey: Anatolia and Hominin Dispersals Out of Africa", *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia, Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology*, (Ed. K. Harvati ve M. Roksandic), Springer Netherlands, Dordrecht, 213-228.
- DİNÇER 2017 : B. Dinçer, *Marmara Çevresinde Alt Paleolitik Çağ: İlk İnsan Hareketleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi.
- DİNÇER 2018 : B. Dinçer, "Alt Paleolitik Satır ve Kıyıların Tekno-Tipolojisi: Tekirdağ Buluntuları", *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler: Teori, Metot, Pratik*, (Ed. A. Baysal), Ege Yayınları, İstanbul: 32-69.
- DİNÇER ve KARAHAN 2020 : B. Dinçer ve G. Karahan, "Seyitömer Höyük 2019 Yılı Paleolitik Çağ Araştırmaları", *Kütahya Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Araştırmaları, Kütahya Müzesi 2019 Yıllığı*, (Ed. S. Ünan), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 89-111.
- DİNÇER ve SLIMAK 2007 : B. Dinçer ve L. Slimak "Doğu Trakya Paleolitliği (Türkiye): Sentez ve Yeni Sonuçlar", *Tüba-Ar* 10, 49-61.
- GARCIA vd. 2010 : T. Garcia, G., Feraud, C., Falgueres, H., de Lumley, C., Perrenoud, D., Lordkipanze, "Earliest Human Remains in Eurasia: New 40Ar/39Ar Dating of the Dmanisi Hominid-Bearing Levels, Georgia", *Quaternary Geochronology* 5 (4), 443-51.
- KANSU 1940 : Ş. A. Kansu, *Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- KARAHAN 2020 : G. Karahan, "Batı Anadolu'da Levallois Tekniği: Sürmecik Paleolitik Açık Hava Yerleşimi Üzerinden Bir Değerlendirme", *Anadolu/Anatolia* 46, 293-322.
- KÖKTEN 1971 : İ. K. Kökten, "Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları 1969", *Keban Projesi 1969 Çalışmaları*, Cilt 2, Sayı 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 13-21.
- KÖKTEN 1972 : İ. K. Kökten, "Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları 1970", *Keban Projesi 1970 Çalışmaları*, Cilt 3, Sayı 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1-5.
- KÖKTEN 1974 : İ. K. Kökten, "Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları 1971", *Keban Projesi 1971 Çalışmaları*, Cilt 4, Sayı 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 1-11.
- KÖKTEN 1976 : İ. K. Kökten, "Keban Baraj Gölü Alanında Taş Devri Araştırmaları 1972". *Keban Projesi 1972 Çalışmaları*, Cilt 5, Sayı 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1-8.
- KÖKTEN 1991 : İ. K. Kökten, "Keban Baraj Gölü Çevresinde Taş Devri Buluntuları", *Atatürk Konferansları IV*, Cilt 4, Sayı 17, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 125-132.
- KUHN vd. 2015 : S. L. Kuhn, B., Dinçer, N., Balkan-Atlı, M. K., Erturaç, "Paleolithic Occupations of the Göllü Dağ, Central Anatolia, Turkey", *JFA* 40(5): 581-602.
- MINZONI-DEROCHE ve SANLAVILLE 1988: A., Minzoni-Déroche ve P. Sanlaville, "Le Paléolithique inférieur de la région de Gaziantep", *Paléorient* 14 (2):87-98.
- ÖZÇELİK 2003 : K. Özçelik, "1998 Yılı Hatay Yüzeysel Araştırması Buluntularının Tekno-Tipolojik Değerlendirilmesi", *Anadolu/Anatolia* 24: 79-92.
- SLIMAK ve DİNÇER 2007 : L. Slimak ve B. Dinçer, "Kaletpe Deresi 3. Orta Anadolu'da Tabakalanma Veren İlk Paleolitik Çağ Yerleşmesi", *Tüba-Ar* 10: 33-47.
- ŞAHİN 2020 : S. Şahin, "2019 Yılı Malatya İli Yüzeysel Araştırması", *Aras Türkiye Eski Yakın Doğu Araştırmaları Dergisi* (2):6-18.
- TAŞKIRAN 2008 : H. Taşkiran, "Réflexions sur l'Acheuléen d'Anatolie", *L'Anthropologie* 112(1), 140-52.

- TAŞKIRAN 2018 : H. Taşkıran, “The Distribution of
Acheulean Culture and Its Possible Routes in
Turkey”, *Comptes Rendus Palevol* 17 (1-2): 99-106.
- YALÇINKAYA 1985 : I. Yalçinkaya, “Araştırmaların
Işığında Anadolu Alt Paleolitik’i ve Sorunlarına
Genel Bir Bakış”, *Antropoloji Dergisi* 12, 395-435.

Makale Gönderim Tarihi: 21.03.2021

Makale Kabul Tarihi: 27.09.2021

BERKAY DİNÇER

Orcid ID:0000-0001-8240-5973

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Antropoloji Bölümü, Paleoantropoloji Anabilim
Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

berkay.dincer@istanbul.edu.tr

YASEMİN YILMAZ

Orcid ID: 0000-0001-7258-4920

Düzce Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Arkeoloji Bölümü,
Düzce/TÜRKİYE.

yaseminyilmaz@duzce.edu.tr

GÖKNUR KARAHAN

Orcid ID: 0000-0002-0228-1702

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi
Arkeolojisi Anabilim Dalı,
Ankara/TÜRKİYE.

gkarahan@ankara.edu.tr

MEHMET ALI POLAT

Orcid ID: 0000-0003-0752-6884

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü,
İstanbul/TÜRKİYE.

polatmehmetali@gmail.com

ZEYNEP KELPETİN

Orcid ID: 0000-0002-3302-8902

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür
Varlıkları Projeler Müdürlüğü,
İstanbul/TÜRKİYE.

Zeynep.kelpetin@ibb.gov.tr

KENAN ÖNCEL

Orcid ID: 0000-0002-3607-8737

Tunceli Müzesi
Tunceli/TÜRKİYE.

candeniz62@hotmail.com

MEHMET OZAN ÖZBUDAK

Orcid ID: 0000-0001-9944-9403

Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Arkeoloji Bölümü,
Çorum/TÜRKİYE.

mozanozbudak@hitit.edu.tr

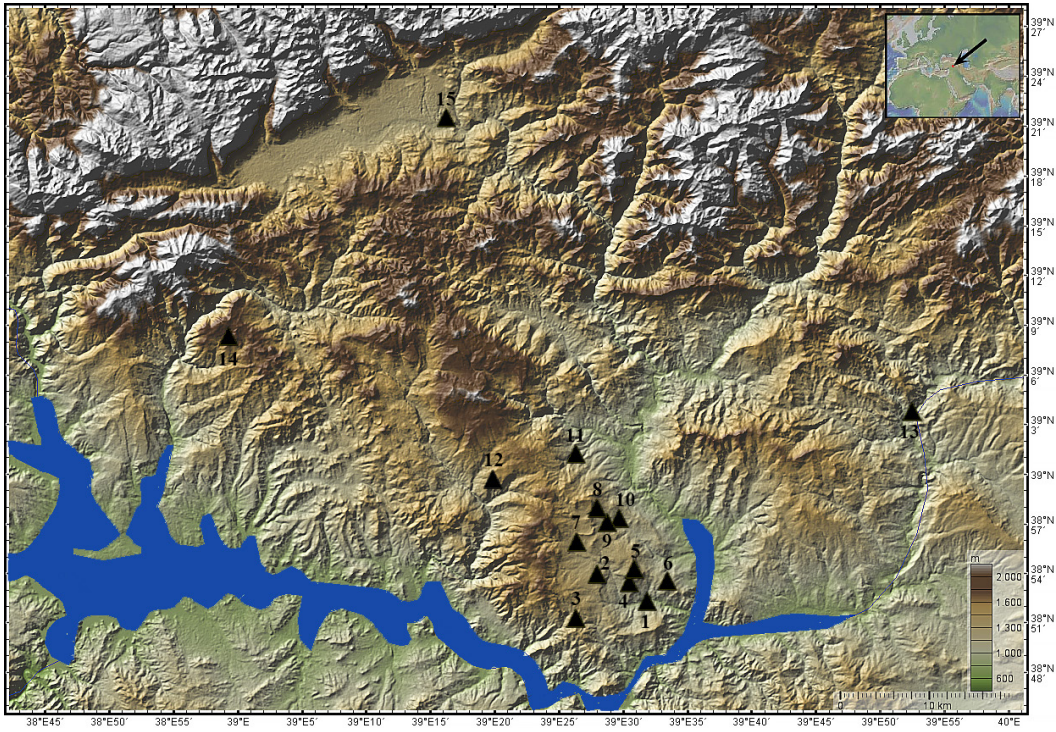

Fig. 1. Tunceli ili Paleolitik yontmataş aletlerin tespit edildiği buluntu alanlarının konumu 1-TYA'17 Pınarlar/Kaynarca, 2-TYA'19.2, 3-TYA'19.3, 4-TYA'19.40, 5-TYA'19.41, 6-TYA'19.37, 7-TYA'19.12, 8-TYA'19.14, 9-TYA'19.13, 10-TYA'19.42, 11-TYA'17 Tozkoparan, 12-TYA'19.39, 13-TYA'17 Yılcak/İlıcak, 14-TYA'20 Çakmaklı, 15-TYA'20 Taht sırtları 1,2,3.

Buluntu yeri	DÖNEM							Toplam
	AP	OP	AP-OP	OP-ÜP	Belirsiz	Paleolitik sonrası	Doğal	
<i>TYA'17 İlıcak</i>	6	0	1	0	2	0	0	9
<i>TYA'17-18 Pınarlar</i>	2	25	3	0	52	88	0	170
<i>TYA'17-18 Tozkoparan</i>	2	2	3	0	2	0	0	9
<i>TYA'19.2</i>	0	2	82	0	0	4	0	88
<i>TYA'19.3</i>	1	1	0	0	0	1	0	3
<i>TYA'19.12A-12B-12C</i>	0	1	23	0	0	5	0	29
<i>TYA'19.13</i>	0	0	18	0	0	0	1	19
<i>TYA'19.14A-14B-14C</i>	0	48	18	0	0	10	0	76
<i>TYA'19.37</i>	0	0	172	0	1	0	0	173
<i>TYA'19.39</i>	0	67	0	0	0	1	0	68
<i>TYA'19.40 Düzülük</i> <i>TYA'19.41 Yamaç</i>	0	1	109	0	0	1	0	111
<i>TYA'19.42</i>	0	0	64	0	0	0	0	64
<i>TYA'20.2</i>	0	271	0	2	0	2	3	277
<i>TYA'20.3</i>	0	5	0	8	0	1	0	14
<i>TYA'20 Çakmaklı</i>	0	1	15	0	0	1	1	18
Toplam	12	462	515	10	57	114	5	1167

Fig. 2. Yontmataş aletlerin tipolojik olarak dönem dağılımı

Tipoloji	BULUNTU YERLERİ											Toplam
	TYA'17-18 Pınarlar	TYA'19.2-37	TYA'19.12A- 12B-12C	TYA'19.13	TYA'19.14	TYA'19.37	TYA'19.39	TYA'19.40 Düzük- TYA'19.41 Yamaç	TYA'19.42	TYA'20 Çakmaklı	TYA'20. Taht Sırtları 2	
İki yüzeyle alet	0	0	0	0	0	2	0	3	2	0	0	7
İri Kesici Alet	0	1	0	0	0	1	0	3	0	0	0	5
Satr	3	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	5
Kıyıcı	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	2	5
Yonga	17	19	0	7	23	65	38	39	27	3	145	383
Dilgi	0	1	0	0	6	1	1	0	0	0	8	17
Levallois yonga	0	0	11	0	0	1	0	1	0	0	9	22
Parça	0	1	0	1	3	3	6	0	1	4	32	51
Kenar kazıyıcı	2	6	2	3	2	5	1	13	3	1	9	47
Dişlemeli	0	11	1	0	8	19	2	11	7	0	2	61
Çentikli	0	6	0	2	1	18	3	6	2	1	1	40
Düzeltili yonga	2	15	5	3	16	24	6	15	8	2	27	123
Ön kazıyıcı	1	3	0	0	0	2	0	2	0	1	1	10
Bileşik alet	1	6	1	1	1	0	0	2	2	1	1	16
Düzeltili parça	1	3	1	0	0	1	1	0	1	2	4	14
İri kazıyıcı	0	2	0	0	1	5	0	1	1	0	2	12
Diğer çek	1	2	0	0	1	10	4	3	3	0	15	39
Levallois	1	3	1	0	1	4	4	4	2	0	7	27
Para- levallois	1	1	1	1	0	2	0	2	1	0	0	9
Tek yüzlü	0	4	0	0	3	6	1	2	4	1	5	26
İki yüzlü	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	3
Toplam	30	84	24	18	66	172	67	110	64	16	271	922

Fig.3. Paleolitik yontmataş buluntuların tipolojisi

Fig.4. 2019 yılı 2 ve 37 numaralı buluntu alanları

Fig. 5. 2019 Yılı 40-41 ve 12 numaralı buluntu alanları

Fig. 6. 2019 yılı 12 ve 13 numaralı buluntu alanları.

Fig. 7. 2019 yılı 42 numaralı buluntu alanı ve akmaklı Mevkii

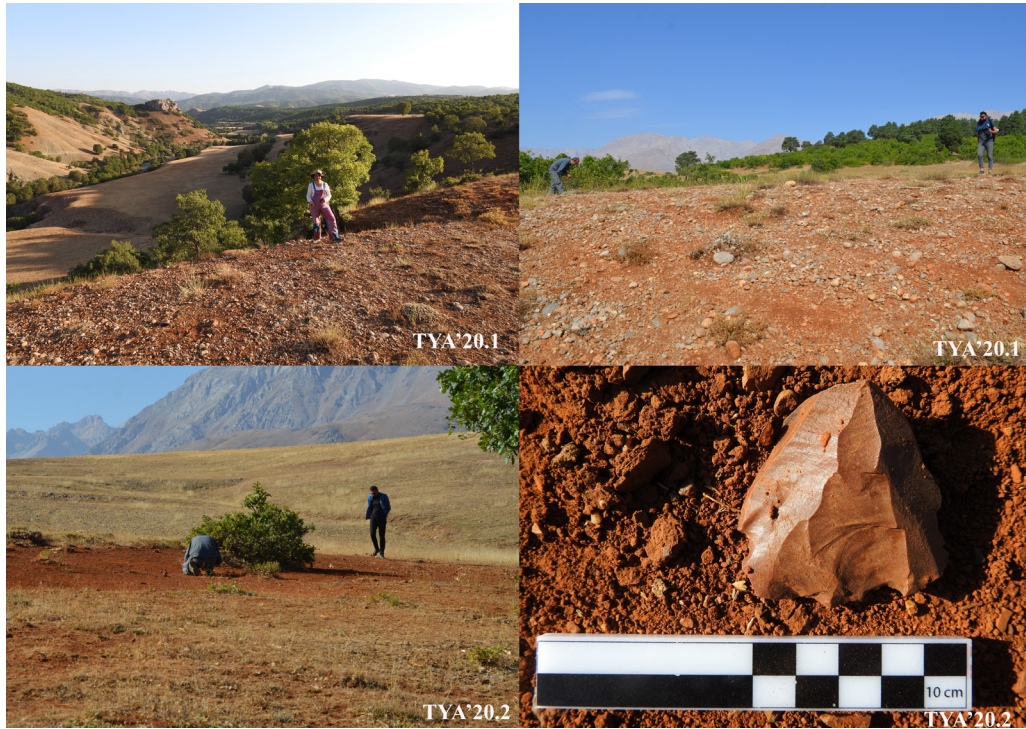

Fig. 8. 2020 yılı Taht sırtları 1 ve 2 numaralı buluntu alanları ve uç yöntemli Levallois ekirdek.

Fig. 9. TYA'19.40-65, İki yüzeyle alet/El baltası (Fotoğraf: Figen Türker Öğrü).

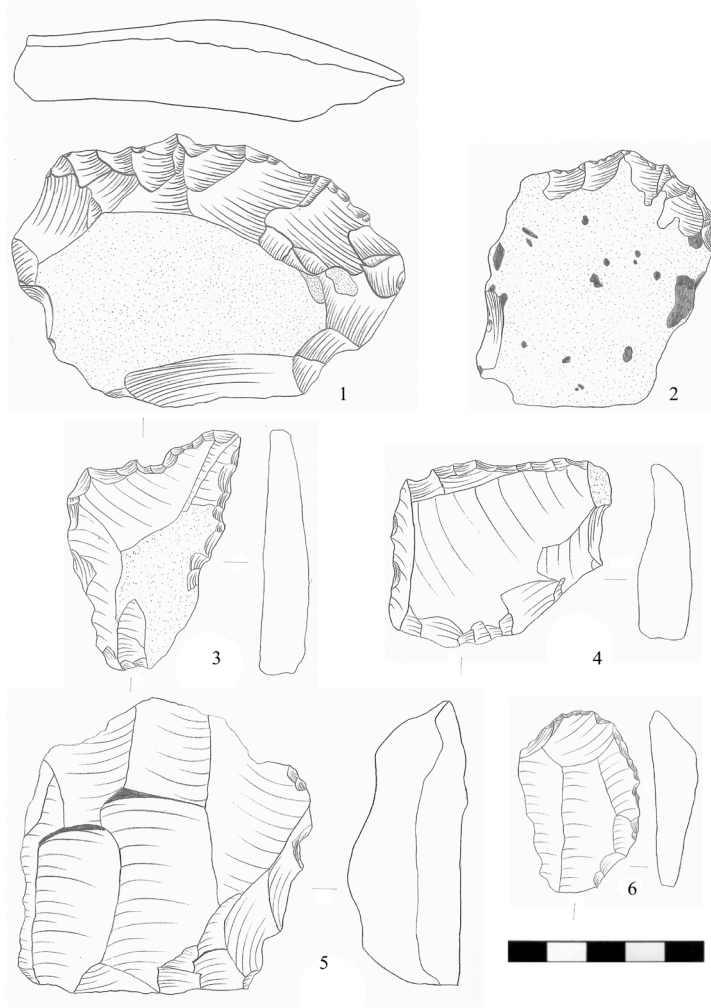

Fig. 10. 1-TYA'19.2-40, İri kesici alet, 2-TYA'19.2-26, Atipik ön kazıyıcı, 3-TYA'19.37-48, Dişlemeli alet, 4-TYA'19.37-155, Dişlemeli alet, 5-TYA'19.2-23, İki kutuplu tekrarlayan (récurrent) Levallois çekirdek, 6-TYA'19.2-2, Dişlemeli Levallois yonga

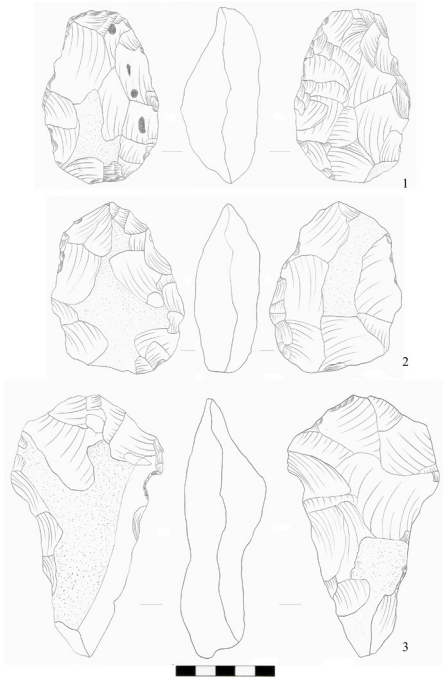

Fig. 11. 1-TYA'19.40-65, İki yüzeyli alet, 2-TYA'19.37-76, İki yüzeyli alet, 3-TYA'19.37-97, Kısmi iki yüzeyli alet

Fig.12.1-TYA'19.40-59, Dişlemeli uzun yonga, 2-TYA'19.40-103, Düzelttili yonga, 3-TYA'19.40-5, Çentikli yonga, 4- TYA'19.40-45, İki kutuplu tekrarlayan (récurrent) Levallois çekirdek

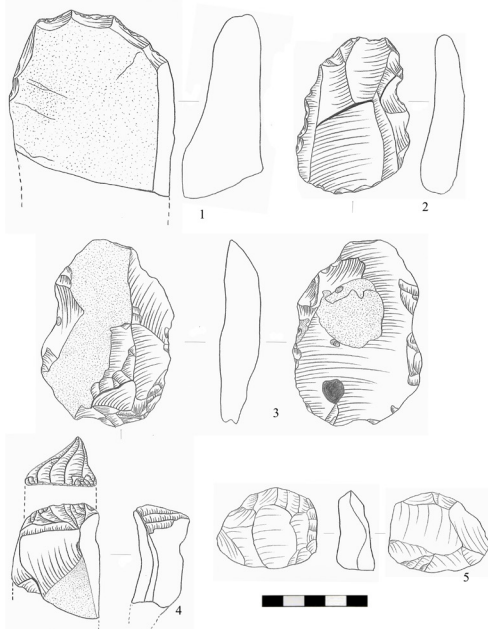

Fig.13. 1-TYA'20 Çakmaklı-6, Atipik ön kazıyıcı, 2-TYA'19.13-16, Bileşik alet, Levallois yonga, 3-TYA'19.13-3, Çentikli yonga, 4-TYA'20.2-213, Omurgalı ön kazıyıcı, 5-TYA'19.39-17, Tek kutuplu tekrarlayan (récurrent) Levallois çekirdek

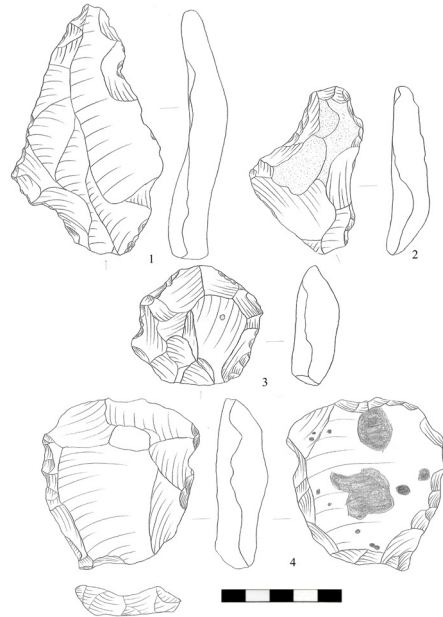

Fig. 14. 1-TYA'19.42-58, Dişlemeli uzun yonga, 2-TYA'19.42-41, Tek içbükey kenar kazıyıcı, 3-TYA'19.42-3, Yuvarlak kazıyıcı, 4-TYA'19.42-50/51, Tercihli (linéal) Levallois çekirdek

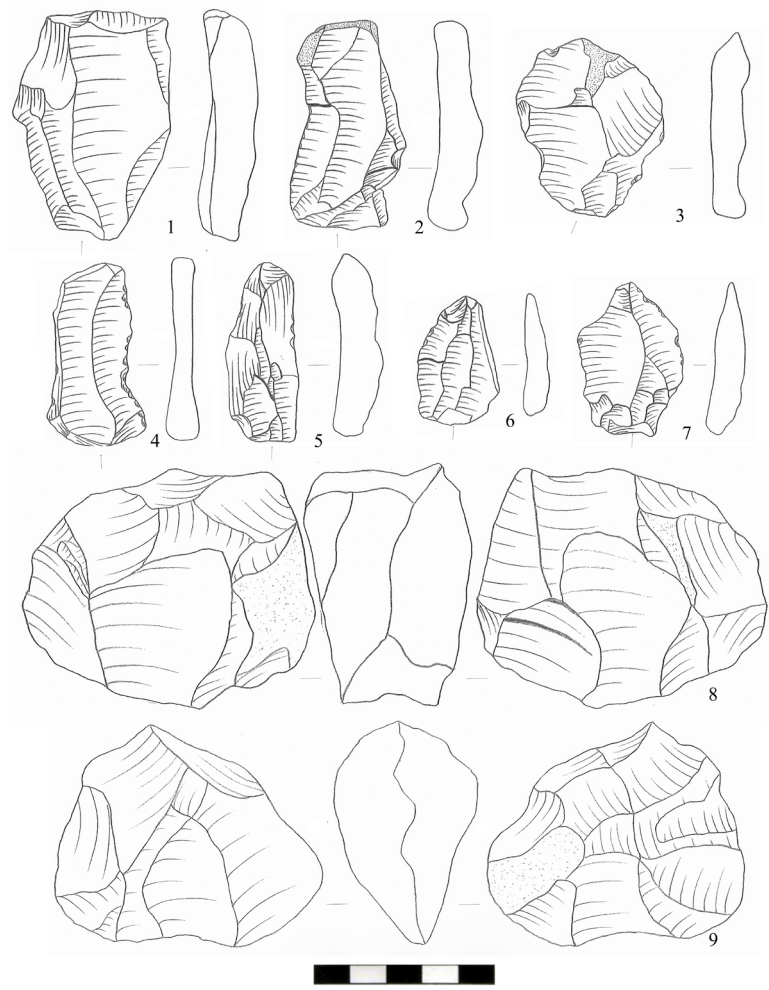

Fig. 13. 1-TYA'20 Çakmaklı-6, Atipik ön kazıyıcı, 2-TYA'19.13-16, Bileşik alet, Levallois yonga, 3-TYA'19.13-3, Çentikli yonga, 4-TYA'20.2-213, Omurgalı ön kazıyıcı, 5-TYA'19.39-17, Tek kutuplu tekrarlayan (récurrent) Levallois çekirdek